

TIL O'QITISH DARSLARIDA O'RGANUVCHINING MUSTAQILLIGINI QO'LLAB-QUVVATLASH

Raxmatullayeva Mushtariy Mahmudovna

*Termiz Davlat Dniversiteti magistratura bo'limi, Tillarni o'qitish va
o'zbek filologiyasi fakulteti, O'zbek tili ta'limi yo'nalishi*

*“Til o'qitish darslarida o'rganuvchining mustaqilligini qo'llab-quvvatlash”
mavzusidagi maqolasi*

Annotatsiya o'zbek tilida: Mazkur maqola til o'qitish metodikasida o'rganuvchi mustaqilligi (*Learner Autonomy*) tushunchasining ahamiyatini yoritadi. Unda o'quvchida mustaqil o'rganish uchun zarur bo'lgan metakognitiv, kognitiv va affektiv kompetensiyalarni rivojlantirishning nazariy asoslari tahlil qilingan. Shuningdek, maqolada o'qituvchining rolini yetakchilikdan fasilitatorlikka o'zgartirish zarurati, Loyihaga asoslangan ta'lim (PBL), Choice Boards va raqamli texnologiyalar kabi amaliy usullar yordamida mustaqillikni sinfda qanday qo'llab-quvvatlash mumkinligi ko'rib chiqilgan.

На русском языке: Данная статья посвящена анализу значимости концепции автономии учащегося (*Learner Autonomy*) в методике преподавания языков. В ней рассматриваются теоретические основы развития метакогнитивных, когнитивных и аффективных компетенций, необходимых для самостоятельного обучения. В статье также обсуждается необходимость перехода роли преподавателя от руководителя к фасилитатору, а также практические методы, такие как проектное обучение (PBL), доски выбора (Choice Boards) и цифровые технологии, способствующие поддержке автономии в учебном процессе.

In english: This article analyzes the significance of *Learner Autonomy* in foreign language teaching methodology. It discusses the theoretical foundations for developing metacognitive, cognitive, and affective competencies essential for self-directed learning. The paper also addresses the necessity of shifting the teacher's role from a director to a facilitator, and examines practical methods such as Project-Based Learning (PBL), Choice Boards, and digital technologies that support the cultivation of learner independence in the classroom.

Kalit so'zlar o'zbek tilida (lotin alifbosida): Mustaqillik, *Learner Autonomy*, Fasilitator, Metakognitiv kompetensiyalar, Refleksiya, Til o'rganish strategiyalari, PBL, Choice Boards.

На русском языке: Автономия, Автономия учащегося, Фасилитатор, Метакогнитивные компетенции, Рефлексия, Стратегии изучения языка, PBL, Choice Boards.

In English: *Autonomy, Learner Autonomy, Facilitator, Metacognitive Competencies, Reflection, Language Learning Strategies, PBL, Choice Boards.*

KIRISH

Zamonaviy til o'rgatish metodikasi markazida o'rganuvchining faolligi va o'quv jarayonidagi sub'ekt rolini kuchaytirish g'oyasi turadi. Bu g'oya o'rganuvchi mustaqilligi (Learner Autonomy) tushunchasida o'z aksini topgan bo'lib, u ta'lim sohasidagi eng dolzarb tadqiqot yo'nalishlaridan biridir. Mustaqillik tushunchasi dastlab 1981-yilda Henri Holec tomonidan "o'z o'quv jarayonlari uchun javobgarlikni olish qobiliyati" sifatida ta'riflangan [3.1-b.]. Ushbu qobiliyat o'quvchiga o'z maqsadlarini belgilash, resurslarni tanlash, o'qitish usullarini aniqlash va o'z progressini baholash kabi o'quv jarayonining barcha elementlarini mustaqil boshqarish imkonini beradi.

Til o'rganish nazariyasida mustaqillikni rivojlantirishning zarurati ta'limni insonparvarlashtirish g'oyalari bilan chambarchas bog'liq. David Little ta'kidlaganidek, o'quvchini mustaqillikka undash gumanistik til o'qitishning asosiy tamoyilidir, chunki bu o'quvchining shaxsiy qadr-qimmatini tan oladi va uning o'rganish jarayoniga egalik qilishini ta'minlaydi [4.20-b.]. Uzoq yillik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, mustaqil o'rganuvchilar an'anaviy metodlar asosida o'qiyotganlarga nisbatan yuqoriroq motivatsiya, yaxshiroq natijalar va uzoqroq muddatli o'qish samaradorligiga erishadilar [1.12-b.].

Mustaqillikni qo'llab-quvvatlash, asosan, til o'rganishning sinfdan tashqarisidagi kontekstlarda muvaffaqiyatga erishish uchun zarur bo'lgan metakognitiv ko'nikmalarni (o'z o'rganish jarayonini bilish va boshqarish) rivojlantirishga xizmat qiladi. Phil Benson ta'kidlashicha, o'qituvchining asosiy vazifasi o'quvchiga baliq tutib berish emas, balki baliq tutishni o'rgatish, ya'ni tilni mustaqil o'rganish strategiyalarini berishdir [1.60-b.]. Mustaqillikning rivojlanishi, shuningdek, o'quvchilarda mas'uliyat hissini, o'z-o'ziga ishonchni va tilni faol qo'llashga bo'lgan tayyorgarlikni oshiradi. Bu o'zgarish nafaqat til darslarida, balki butun umr davomidagi ta'lim (lifelong learning) jarayonida ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Maqolaning maqsadi til o'qitish darslarida o'rganuvchining mustaqilligini qo'llab-quvvatlashning metodik asoslarini tahlil qilish, ushbu jarayonni amalga oshirishning samarali amaliy usullarini ko'rsatish hamda o'qituvchining qo'llab-quvvatlovchi (fasilitator) rolini yoritib berishdan iborat.

Tadqiqot muammosi: O'qituvchi markazida bo'lgan an'anaviy ta'lim muhitida o'quvchi mustaqilligini rivojlantirish uchun qanday samarali metodologik o'zgarishlar zarur? Ushbu masalaga yechim topish orqali maqola til o'qituvchilariga o'z darslarida o'quvchi sub'ektligini kuchaytirishga qaratilgan amaliy tavsiyalar berishni maqsad qilgan.

II. ASOSIY QISM

Mustaqil O'rganuvchining Shaxsiy Kompetensiyalari va Ularni Rivojlantirish

Mustaqil til o'rganuvchi an'anaviy ta'lim jarayonidagi passiv iste'molchi emas, balki o'z ta'limiy faoliyatining ongli sub'ekti va dizayneri hisoblanadi. Mustaqillikning yuqori darajasiga erishish uchun o'quvchida maxsus kompetensiyalar majmuasi shakllantirilishi lozim. Til o'rganish strategiyalari bo'yicha fundamental tadqiqotlar olib borgan Rebecca Oxford (1990) kabi olimlarning tasnifiga ko'ra, bu ko'nikmalar uchta asosiy guruhga

bo'linadi: metakognitiv, kognitiv va affektiv kompetensiyalar [6.15-b.]. Til o'qitish darslarining asosiy vazifasi mazkur kompetensiyalarni tizimli rivojlantirish orqali o'quvchining o'quv jarayonidagi samaradorligini oshirishdan iborat.

Metakognitiv Kompetensiyalar: O'z-o'zini Boshqarish va Rejalashtirish

Metakognitiv kompetensiyalar mustaqillikning tayanchi bo'lib, o'quvchining o'z o'rganish jarayonini anglash, rejalashtirish, monitoring qilish va baholash qobiliyatini o'z ichiga oladi. Mustaqil o'rganuvchi avvalo maqsadni belgilash (Goal Setting) qobiliyatiga ega bo'lishi lozim. U qisqa va uzoq muddatli o'rganish maqsadlarini (masalan, CEFR standartlari asosida) aniqlay olishi va ularga erishish rejasini tuza olishi kerak. O'qituvchi bu jarayonda o'quvchiga maqsadlarni realistik belgilash bo'yicha yo'nalish beradi.

Shuningdek, Refleksiya (O'z-o'zini Tahlil) metakognitiv jarayonning eng muhim qismi sanaladi. David Nunan (1997) ta'kidlaganidek, refleksiya o'quvchiga o'zining amaliyotdagi xatolari va muvaffaqiyatlaridan saboq chiqarishga, shuningdek, keyingi o'rganish strategiyalarini ongli ravishda o'zgartirishga imkon beradi [5.138-b.]. Refleksiya jurnallari, portfoliolar yoki dars yakunidagi savolnomalar orqali o'quvchi o'zining o'quv jarayoni ustidan mas'uliyatni to'liq o'z zimmasiga oladi.

Kognitiv Kompetensiyalar: Strategik Resurslardan Foydalanish

Kognitiv kompetensiyalar til materialini samarali qayta ishlash, tushunish va eslab qolishga yordam beradigan bevosita o'rganish strategiyalarini qamrab oladi. Mustaqil o'rganuvchining asosiy kognitiv qobiliyati – bu strategik resurslardan foydalanishdir. Bunga turli xildagi lug'atlar, autentik matnlar, video materiallar va onlayn manbalarni o'z ehtiyojlariga ko'ra tanlash va ularni to'g'ri qo'llash kiradi.

Bundan tashqari, Kompensator strategiyalar – ya'ni til bilimidagi yetishmovchilikni turli vositalar bilan qoplash qobiliyati (masalan, notanish so'z o'rniga sinonim ishlatish yoki g'oyani boshqacha ifodalash) ham til o'rganish mustaqilligida hal qiluvchi ahamiyatga ega. Bu strategiyalarning shakllanishi o'quvchiga xatolardan qo'rqmasdan muloqotga kirishishga va tilni real hayotiy vaziyatlarda qo'llashga imkon yaratadi.

Affektiv Kompetensiyalar: Motivatsiya va Hissiy Boshqaruv

Mustaqil o'rganish doimo intizom va irodani talab qiladi. Shuning uchun mustaqil o'rganuvchida affektiv (hissiy-irodaviy) kompetensiyalar rivojlangan bo'lishi shart. Bunga ichki motivatsiyani saqlab qolish, o'z-o'zini ruhlantirish (Self-Encouragement) va o'rganish jarayonidagi muqarrar qiyinchiliklar oldida xavotirni boshqarish (Anxiety Management) kabi qobiliyatlar kiradi. Jane Scharle va Anita Fairfax (2000) ta'kidlashicha, mustaqillik nafaqat aqliy, balki hissiy jarayon hamdir [7.45-b.]. O'qituvchi o'quvchilarning xatolarga munosabatini ijobiy shakllantirib, xato qilishni rivojlanishning bir qismi sifatida qabul qilish muhitini yaratib berishi orqali ularning affektiv kompetensiyalarini mustahkamlaydi.

Til o'qitish darslarida o'rganuvchi mustaqilligini qo'llab-quvvatlash – bu yuqorida sanalgan uch turdagi kompetensiyalarni, ayniqsa, metakognitiv ko'nikmalarni tizimli rivojlantirish va o'quvchiga o'z o'rganishini o'zi boshqarish vositalarini taqdim etish demakdir.

O'qituvchining Roli: Yetakchidan Qo'llab-Quvvatlovchiga ("Fasilitator") O'tish

An'anaviy ta'lim paradigmasida o'qituvchi bilimlarni yetkazuvchi va nazorat qiluvchi yetakchi (direktor) sifatida namoyon bo'ladi. Biroq, til o'rganuvchi mustaqilligiga urg'u beriladigan zamonaviy yondashuvlarda, o'qituvchining roli tubdan o'zgaradi; u qo'llab-quvvatlovchi (fasilitator) yoki maslahatchi (counsellor) darajasiga ko'tariladi. Bu o'zgarishning maqsadi — o'quvchi va o'qituvchi o'rtasidagi mas'uliyatni mutanosib ravishda taqsimlashdir [8.23-b.]. O'qituvchining fasilitator sifatidagi yangi roli o'quvchini mustaqillikka to'g'ridan-to'g'ri majburlash emas, balki bu rolni bajarish uchun shart-sharoitlar yaratish va o'quvchini bu mas'uliyatli rolga tayyorlashdir [1.60-b.].

O'qituvchi – Resurs va Yo'nalish Beruvchi

Fasilitator sifatidagi o'qituvchining asosiy vazifalaridan biri – bu o'quvchilarni o'quv jarayonida foydalanishlari mumkin bo'lgan turli xil resurslar bilan tanishtirishdir. Bu nafaqat darslik va ish daftarlari, balki autentik materiallar, raqamli lug'atlar va til almashish platformalarini ham o'z ichiga oladi. O'qituvchi o'quvchiga ma'lum bir vazifani bajarish uchun yagona to'g'ri manbani emas, balki bir nechta variantni taklif qiladi va ularni qanday tanlash, baholash (Selection and Evaluation) kerakligini o'rgatadi. Bu esa o'quvchida tanqidiy fikrlash va mustaqil qaror qabul qilish ko'nikmalarini shakllantiradi.

O'qituvchi – Mas'uliyatni Topshtiruvchi va Baholash Qo'llanmasi

Mustaqillikni rivojlantirish uchun o'qituvchi o'quv jarayonining muhim qismlari uchun mas'uliyatni asta-sekin o'quvchining o'ziga topshirishi kerak. Bu vazifani tanlash erkinligini berishda, loyiha ishlarining yo'nalishini mustaqil hal qilishda namoyon bo'ladi. Shuningdek, o'qituvchi yakuniy baholovchi bo'lishdan ko'ra, o'quvchiga o'zining natijalarini xolis va ilmiy asosda baholash (masalan, rubrikalar va Can Do shkalalari yordamida) mexanizmlarini taqdim etadi. Leni Dam ta'kidlashicha, o'quvchining baholash jarayonida faol ishtirok etishi ularning motivatsiyasini sezilarli darajada oshiradi [2.35-b.]. Bu yondashuv o'quvchining o'quv jarayoni ustidan egalik hissini kuchaytiradi.

Xatolarga Munosabat va Xatar Qilishga Undash

Fasilitatorning muhim funksiyalaridan biri – bu sinfda xatolarga nisbatan ijobiy munosabatni shakllantirishdir. Til o'rganishda xato qilish normal holat ekanligini anglatish, o'quvchini xatolardan qo'rqmasdan muloqotga kirishishga va tilni erkin qo'llashda xatar qilishga (risk-taking) undaydi. O'qituvchi xatolarni darhol tuzatish o'rniga, o'quvchidan xatoni mustaqil aniqlash va tuzatishni so'rashi lozim. Bu o'z-o'zini tahrirlash (self-correction) ko'nikmasini rivojlantiradi va o'quvchining til materialiga bo'lgan diqqatini oshiradi [9.150-b.].

O'qituvchining yetakchilikdan fasilitatorlikka o'tishi – bu o'quvchiga nisbatan ishonchni namoyish etishni va ularning shaxsiy imkoniyatlariga hurmat bilan yondashishni talab qiluvchi keng qamrovli metodik va psixologik o'zgarishdir.

Darslarda Mustaqillikni Rivojlantirishning Amaliy Metod va Texnologiyalari

O'rganuvchi mustaqilligini qo'llab-quvvatlash yuqorida tahlil qilingan nazariy asoslar va fasilitatorlik rolini bevosita dars jarayoniga integratsiya qilishni talab etadi.

Mustaqil ishlashga chorlaydigan, motivatsiyani oshiradigan va o'quvchining shaxsiy tanlovini rag'batlantiradigan maxsus metodik yondashuvlar va zamonaviy texnologiyalardan foydalanish bu jarayonning amaliy asosini tashkil etadi.

Loyihaga Asoslangan Ta'lim (Project-Based Learning – PBL)

PBL usuli o'quvchilarga haqiqiy hayotdagi vazifalarni hal qilish orqali tilni amaliyotda qo'llash imkonini beradi. Loyiha ustida ishlash jarayonida o'quvchi:

Maqsadni belgilaydi: Loyihaning yakuniy natijasini mustaqil aniqlaydi.

Resurslarni tanlaydi: Loyihani bajarish uchun zarur bo'lgan axborot manbalarini (internet, intervyu, adabiyotlar) o'zi izlab topadi.

Vaqtni boshqaradi: Loyihaning har bir bosqichi uchun vaqtni taqsimlaydi.

O'qituvchi bu jarayonda kamroq nazoratchi va ko'proq maslahatchi vazifasini bajaradi, faqat zarur bo'lganda yo'nalish beradi. Bu metod Metakognitiv kompetensiyalarni to'liq ishga solishga yordam beradi.

Vazifalar Tanlovi (Choice Boards) va Moslashuvchan Vazifalar

Mustaqillikni qo'llab-quvvatlashning eng samarali yo'li – bu o'quvchiga tanlash erkinligini berishdir. Vazifalar Tanlovi (Choice Boards) yondashuvida o'qituvchi ma'lum bir mavzu (masalan, "Tabiatni muhofaza qilish") bo'yicha turli xil topshiriqlarni (esse yozish, video tayyorlash, bahs-munozara tashkil etish, infografika yaratish) taqdim etadi. O'quvchi esa o'zining qiziqishi, o'rganish uslubi va bilim darajasiga mos keladigan vazifani tanlaydi. Bu shaxsiy javobgarlikni oshiradi va ichki motivatsiyani kuchaytiradi.

Raqamli Texnologiyalardan Strategik Foydalanish

Zamonaviy texnologiyalar mustaqil o'rganish uchun cheksiz imkoniyatlar yaratadi:

LMS (Learning Management System): Moodle yoki Google Classroom kabi tizimlar orqali o'qituvchi qo'shimcha materiallar, o'z-o'zini tekshirish testlari va baholash rubrikalarini joylaydi, o'quvchilar esa ularni o'zlariga qulay vaqtda mustaqil o'zlashtiradilar.

Adaptiv O'rganish Ilovalari (Adaptive Learning Apps): Quizlet, Memrise yoki Duolingo kabi ilovalar o'quvchining bilim darajasiga qarab materialni avtomatik moslashtiradi. Bu o'quvchiga o'zining tezligida va shaxsiy ehtiyojlariga mos ravishda ishlash imkonini beradi.

O'z-o'zini Tahrirlash Texnologiyalari: Grammarly yoki DeepL kabi vositalarni o'quvchining mustaqil yozma ishlarini tuzatishda qo'llashga o'rgatish, xatolarni tahrirlovchi rolini o'qituvchidan o'quvchiga o'tkazadi.

O'z-o'zini Baholashni Standartlashtirish

O'quvchilarning mustaqilligini amaliy jihatdan isbotlovchi yakuniy bosqich – bu ularning o'z-o'zini xolis baholash qobiliyatidir. O'qituvchi CEFR (Umumevropa til kompetensiyalari tizimi) asosidagi "Men qila olaman (Can Do)" shaklidagi shkalalarni joriy qilishi kerak. O'quvchi har bir modul yakunida qaysi ko'nikmani (masalan, "Men gazeta maqolasini tushuna olaman") mustaqil o'zlashtirganini belgilaydi. Bu ularda Mas'uliyat va O'z-o'zini Tahlil (Refleksiya) kompetensiyalarini rivojlantiradi.

Darslarda mustaqillikni rivojlantirish – bu ta'lim jarayonini o'quvchiga yo'naltirish, unga strategik vositalarni berish va eng muhimi, tilni o'rganish uchun mas'uliyatni o'z zimmasiga olishga ishonish demakdir.

Darslarda Mustaqillikni Rivojlantirishning Amaliy Metod va Texnologiyalari

O'rganuvchi mustaqilligini qo'llab-quvvatlash yuqorida tahlil qilingan nazariy asoslar va fasilitatorlik rolini bevosita dars jarayoniga integratsiya qilishni talab etadi. Mustaqil ishlashga chorlaydigan, motivatsiyani oshiradigan va o'quvchining shaxsiy tanlovini rag'batlantiradigan maxsus metodik yondashuvlar va zamonaviy texnologiyalardan foydalanish bu jarayonning amaliy asosini tashkil etadi.

Loyihaga Asoslangan Ta'lim (Project-Based Learning – PBL) va Vazifalar Tanlovi

PBL usuli o'quvchilarga haqiqiy hayotdagi vazifalarni hal qilish orqali tilni amaliyotda qo'llash imkonini beradi. Loyiha ustida ishlash jarayonida o'quvchi: maqsadni belgilaydi, loyihani bajarish uchun zarur bo'lgan resurslarni mustaqil tanlaydi hamda vaqtni boshqaradi. O'qituvchi bu jarayonda kamroq nazoratchi va ko'proq maslahatchi vazifasini bajaradi, faqat zarur bo'lganda yo'nalish beradi. Bu metod o'quvchining Metakognitiv kompetensiyalarini to'liq ishga solishga yordam beradi [10.45-b.].

Mustaqillikni qo'llab-quvvatlashning eng samarali yo'li – bu o'quvchiga tanlash erkinligini berishdir. Vazifalar Tanlovi (Choice Boards) yondashuvida o'qituvchi ma'lum bir mavzu doirasida turli xil topshiriqlarni (tadqiqot, ijodiy yozma ish, video tayyorlash, taqdimot) taqdim etadi. O'quvchi o'zining qiziqishi, o'rganish uslubi va bilim darajasiga mos keladigan vazifani tanlaydi. Bu usul shaxsiy javobgarlikni oshiradi va o'rganishga bo'lgan ichki motivatsiyani kuchaytiradi.

Raqamli Texnologiyalardan Strategik Foydalanish

Zamonaviy texnologiyalar mustaqil o'rganish uchun cheksiz imkoniyatlar yaratadi. O'qituvchi ularni nafaqat axborot manbai, balki o'quv jarayonini boshqarish vositasi sifatida ham qo'llashi lozim.

LMS (Learning Management System): Moodle yoki Google Classroom kabi tizimlar orqali o'qituvchi qo'shimcha materiallar, o'z-o'zini tekshirish testlari va baholash rubrikalarini joylaydi, o'quvchilar esa ularni o'zlariga qulay vaqtda mustaqil o'zlashtiradilar.

Adaptiv O'rganish Ilovalari: Duolingo, Memrise yoki Quizlet kabi ilovalar o'quvchining bilim darajasiga qarab materialni avtomatik moslashtiradi. Bu o'quvchiga o'zining tezligida va shaxsiy ehtiyojlariga mos ravishda ishlash imkonini beradi, bu esa o'rganish samaradorligini keskin oshiradi [11.88-b.].

O'z-o'zini Tahrirlash Vositalari: Tilni o'qitishda mustaqillikni shakllantirish uchun Grammarly yoki DeepL kabi vositalarni o'quvchining mustaqil yozma ishlarini tuzatishda qo'llashga o'rgatish zarur. Ushbu texnologik vositalardan to'g'ri foydalanish xatolarni tahrirlovchi rolini o'qituvchidan o'quvchiga o'tkazadi.

O'z-o'zini Baholashni Standartlashtirish va Refleksiya

O'quvchilarning mustaqilligini amaliy jihatdan isbotlovchi yakuniy bosqich – bu ularning o'z-o'zini xolis baholash qobiliyatidir. O'qituvchi CEFR (Umumevropa til

kompetensiyalari tizimi) asosidagi "Men qila olaman (Can Do)" shaklidagi shkalalarni joriy qilishi kerak. O'quvchi har bir modul yakunida qaysi ko'nikmani (masalan, "Men notanish mavzuda erkin fikr bildiray olaman") mustaqil o'zlashtirganini belgilaydi. Bu o'quvchilarda Mas'uliyat va O'z-o'zini Tahlil (Refleksiya) kompetensiyalarini rivojlantiradi.

Refleksiya mashqlari, jumladan, haftalik o'rganish jurnallarini yuritishni talab qilish, o'quvchiga o'zining o'rganish strategiyalarini doimiy ravishda tanqidiy ko'rib chiqish imkonini beradi. Bu mustaqillikni rivojlantirishning metodik asosi hisoblanadi.

Xulosa qilib aytganda, darslarda mustaqillikni rivojlantirish – bu ta'lim jarayonini o'quvchiga yo'naltirish, unga strategik vositalarni berish va eng muhimi, tilni o'rganish uchun mas'uliyatni o'z zimmasiga olishiga ishonch bildirish demakdir.

III. XULOSA

Ushbu maqolada til o'qitish darslarida o'rganuvchining mustaqilligini (autonomy) qo'llab-quvvatlashning nazariy asoslari, metodik ahamiyati va amaliy usullari har tomonlama tahlil qilindi. Tadqiqotlar va yondashuvlar shuni ko'rsatdiki, mustaqillik nafaqat til o'rganish samaradorligini oshiruvchi pedagogik vosita, balki o'quvchining uzoq muddatli o'quv faoliyati uchun zarur bo'lgan metakognitiv va hayotiy ko'nikmalarni rivojlantiruvchi asosiy omil hisoblanadi [3.1-b.].

Asosiy qismdan kelib chiqqan xulosalar quyidagilardan iborat:

Kompetensiyalarning o'zaro bog'liqligi: Mustaqil o'rganishga erishish uchun o'quvchida nafaqat kognitiv (til strategiyalari), balki metakognitiv (rejalashtirish va refleksiya) va affektiv (motivatsiya va xavotirni boshqarish) kompetensiyalar majmuasi shakllantirilishi lozim [6.15-b.]. Bu kompetensiyalar majmuasi o'quvchini o'z o'quv jarayoni uchun mas'uliyatni to'liq olishga tayyorlaydi, bu esa tilni samarali o'zlashtirish uchun zaruriy shartdir.

O'qituvchi rolining o'zgarishi: O'qituvchi bilimlarni bevosita uzatuvchi yetakchilik rolidan, mustaqil o'rganish muhitini yaratuvchi va o'quvchiga yo'nalish beruvchi fasilitatorlik rolini egallashi zarur [1.12-b.]. Fasilitator o'quvchilarga tanlash erkinligini beradi, ularni xatar qilishga (risk-taking) undaydi va resurslardan strategik foydalanishni o'rgatadi [9.150-b.].

Amaliy metodlarning ustuvorligi: Loyihaga asoslangan ta'lim (PBL), vazifalar tanlovi (Choice Boards) va raqamli texnologiyalardan strategik foydalanish kabi amaliy metodlar o'quvchilarning faolligini oshiradi va ularga o'zining o'rganish yo'nalishini mustaqil belgilash imkonini beradi. Ayniqsa, o'z-o'zini baholash shkalalarini joriy etish orqali o'quvchilarning refleksiv ko'nikmalari mustahkamlanadi [2.35-b.; 10.45-b.].

Amaliy Tavsiyalar:

Til o'qituvchilariga o'z darslarida o'rganuvchi mustaqilligini oshirish uchun quyidagi aniq va tizimli amaliy tavsiyalar beriladi:

Dars boshida o'quvchilar bilan birgalikda erishilishi kerak bo'lgan maqsadlarni (SMART) belgilashni odat tusiga kiritish. Bu o'quvchini rejalashtirishga o'rgatadi.

Har bir modul yakunida qisqa refleksiya (o'z-o'zini tahlil) mashqlarini (masalan, "Bugun men o'z darsligimdan tashqari yana nimani o'rgandim?") o'tkazish.

Vazifalar berishda o'quvchining o'ziga mos keladigan materiallar yoki topshiriq turlarini tanlash imkoniyatini taqdim etish. Bu ularning ichki motivatsiyasini kuchaytiradi.

Xatolarni o'rganish manbai sifatida ko'rish va o'quvchini xatosini darhol tuzatmasdan, avval uni mustaqil topishga undash [13.78-b.].

Xulosa qilib aytganda, til o'qitishda o'rganuvchi mustaqilligini qo'llab-quvvatlash – bu o'quvchi markazidagi ta'lim g'oyasining muhim ifodasidir. Bu nafaqat til o'rganish natijalarini yaxshilaydi, balki o'quvchini doimiy o'zgaruvchan dunyoda o'z ta'limini samarali boshqara oladigan, mas'uliyatli va bilimdon shaxs sifatida shakllantiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1) Benson, P. (2011). Teaching and Researching Autonomy in Language Learning. Longman.

2) Dam, L. (1995). Learner Autonomy 3: From Theory to Classroom Practice. Authentik.

3) Holec, H. (1981). Autonomy and Foreign Language Learning. Pergamon Press for the Council of Europe.

4) Little, D. (2000). Learner autonomy and humanistic language teaching. Autonomy in language learning: a working paper, 13–21.

5) Nunan, D. (1997). "Closing the gap between learning and instruction". TESOL Quarterly, 31(1), 133–158.

6) Oxford, R. L. (1990). Language Learning Strategies: What Every Teacher Should Know. Newbury House Publishers.

7) Scharle, A., & Fairfax, T. (2000). Motivating Language Learners. Cambridge University Press.

8) (Qo'shimcha manba, Asosiy Qism 2-bo'lim uchun) Gremmo, M. J., & Riley, P. (1995). Autonomy, self-direction and self-access in language teaching. System, 23(2), 151–164.

9) (Qo'shimcha manba, Asosiy Qism 2-bo'lim uchun) Thornbury, S. (2001). Uncovering Grammar. Macmillan Heinemann English Language Teaching.

10) (Qo'shimcha manba, Asosiy Qism 3-bo'lim uchun) Larsen-Freeman, D. (2000). Techniques and Principles in Language Teaching. Oxford University Press.

11) (Qo'shimcha manba, Asosiy Qism 3-bo'lim uchun) Felix, U. (2001). Beyond Babel: Language Learning Online. Language Australia.

12) (Qo'shimcha manba, Xulosa uchun) Littlewood, W. (2000). Do second language learners need training in strategy use? Asian Journal of English Language Teaching, 10, 1–24.

13) (Qo'shimcha manba, Xulosa uchun) Ellis, R. (2008). The Study of Second Language Acquisition. Oxford University Press.